
הנחל השוטף

תעודות מאשור ובבל
בזיקה לתולדות ישראל בימי בית ראשון

מאת

מרדכי כוגן

מוסד ביאליק • ירושלים

THE BIBLICAL ENCYCLOPAEDIA LIBRARY
founded by the Board of Editors of the
ENCYCLOPAEDIA MIQRA'IT (ENCYCLOPAEDIA BIBLICA)

General Editor: Shmuel Ahituv
Copy-editing and Production: Geula Cohen

XXXVIII

THE RAGING TORRENT
Documents from Assyria and Babylonia relating to
Israel during the First Temple Period

by
Mordechai Cogan

הספר יוצא לאור בסיוע:

יהדות | מפעלי ספרות | מ
שר מרכז הספר והתפישות

מסת"ב 9-261-536-965-978

©

כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק • ירושלים תשפ"ג

Copyright by the Bialik Institute, Jerusalem 2022

סדר ועימוד: אירית נחום

לוחות והדפסה: דפוס כספית בע"מ, ירושלים

www.bialik-publishing.co.il

השיטפונות העונתיים, הפוקדים את הפרת והחידקל – הנהרות שהיו עורק החיים הראשי של מסופוטמיה, עתיקה כחדשה, ושאפשרו צמיחת תרבויות גדולות וחשובות בארצות דרכן זרמו – מופיעים עם הפשרת השלגים בהרי מרכז אנטוליה ומזרחה. לאורך ההיסטוריה, היוו שיטפונות אלה מכשול לכל עוברי אורח, יחידים וקבוצות כאחד. בימי קדם חסמו הנהרות את התקדמות הצבאות שיצאו למסעותיהם, רגלים, פרשים ורכבי סוסים, חיל הרכב, עגלות משא ובהמות עמוסות בציוד רב. כל אלה עמדו משתאים למראה המים השוצפים. לא ייפלא אפוא שמלכי אשור, מעבר לסיפור ניצחונותיהם בשדה הקרב, התפארו בהתגברותם על איתני הטבע. כך למשל התפאר סרגון השני: "עברתי את החידקל והפרת (שהיו) מכול שלם, המים הגבוהים של האביב, כאילו היה זה יבשה"; וכמוהו התהלל אשורבנפל: "הם (אנשי הצבא) עברו את החידקל והפרת (שהיו) מכול שלם".

שיטפונות הפרת והחידקל מצאו את דרכם גם לרטוריקה של נביאי ישראל, אך בשבילם הם שימשו כדימוי לאיום, העומד לזרוע הרס וחורבן בכול. לדוגמה, בסוף המאה ח', הזהיר ישעיהו את שומעיו: "ולכן הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים, את מלך אשור ואת כל כבודו, ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו וחלף ביהודה, שטף ועבר עד צואר יגיע" (יש' ח, ז'ט). וכעבור מאה שנה, ירמיהו התייחס להתקדמות הבבלית לעבר ארץ-ישראל כמונחים דומים: "כה אמר ה' מים עלים מצפון והיו לנחל שוטף וישטפו ארץ ומלוֹאָה עיר וישבי בה" (יר' מז, ב). נקודות-מבט שונות אלה על הסכנות הממשיות של השיטפונות של הנהרות מסופוטמיה תלויות במחברים ובקהלים השונים אליהם כיוונו דבריהם. מלכי אשור התפארו שאפילו מכול הנהרות לא היה יכול לעוצרם בצאתם לכבוש את העולם. לעומתם, היוו המים העצומים השוטפים מצפון איום קיומי לתושבי ארץ-ישראל. באסופה הנוכחית, עומד במרכז הדיון דווקא המבט ההירואי המסופוטמי.

מאז גילויין של הכתובות בכתב היתדות באמצע המאה התשע-עשרה, עוררו התעודות ההיסטוריות התעניינות מיוחדת, ולא מעט בשל זיקתן לפרשיות המתוארות במקרא. תיעוד היסטורי זה סייע בשחזור תולדות המזרח הקדום, שעד התקופה המודרנית נעדרו להן עדויות ישירות. הכתובות מאשור ובבל מתייחסות גם לתולדות עם ישראל וארץ-ישראל במאות ט'-ו' לפסה"ג, התקופה שבה הטילו האימפריות המסופוטמיות את חיתתן על כל עמי המזרח הקדום. עבור ממלכות יהודה וישראל המגע איתן היה מדיני או מסחרי, אבל בעיקר מלחמתי. דורות רבים של קוראים ותלמידים הכירו את התעודות ההיסטוריות האלו באמצעות תרגומים לשפות מודרניות שהוכנו על פי מהדורות, שבינתיים התיישנו הודות להתקדמות

המחקר האשורולוגי. בדור האחרון התברכנו במהדורות חדשות של רוב הכתובות, והן שימשו בסיס לתרגום העברי החדש המונח כאן.

* * *

אסופת כתובות זו הופיעה לראשונה לפני כשני עשורים ועכשיו במהדורה חדשה זו תוקנו ועודכנו עניינים רבים; כמו כן נוספו בה כתובות רבות. לכל כתובת הקדמה, ולאחריה תרגום והערות הבאות לעזור בהבנת הנקרא. דיונים קצרים אלה אינם מתיימרים לפתור את כל הבעיות הפילולוגיות וההיסטוריות שהכתובות מעוררות, לא כל שכן אין למצוא בהם את כל הפתרונות שהוצעו במחקר. המעוניינים להעמיק יותר יכולים לעיין בדיונים החשובים ברשימות הביבליוגרפיות.

אני מכיר טובה לפרופ' שמואל אחיטוב, עורך הסדרה "ספריית האנציקלופדיה המקראית", ולגב' גאולה כהן, האחראית על הפקת הסדרה במוסד ביאליק, על עצתם הטובה ועזרתם הרבה כדי שהספר יגיע לידי קוראיו בצורה נאה. לבסוף, אני מודה לד"ר דניאל ויינשטוב שהתקין את המפתחות לספר, ותוך כדי עבודתו עלה על כמה עשבים שוטים שהצלחתי לנכשם לפני שליחת הספר לבית הדפוס. לכול מיטיבי, כה לחי!

מרדכי כוגן

תוכן העניינים

ה-ו	בפתח הספר
י-יג	רשימת הקיצורים
יד-טו	רשימת האיורים והמפות
9-1	מבוא
31-11	פרק ראשון: שלמנאסר השלישי
	כתובת 1.01 – קרב קרקר – המונולית מפרח 11
	1.02 – המלחמות עם דמשק – האובליסק השחור 19
	1.03 – כניעת יהוא – משנת 18 של שלמנאסר השלישי 22
	1.04 – קרקר ודמשק – פסל של שלמנאסר השלישי מן העיר אשור 25
	1.05 – ערי חזאל – שנת 21 של שלמנאסר השלישי 26
	1.06 – שלל מן העיר מלחה – שנת 21 של שלמנאסר השלישי 28
43-33	פרק שני: אדרד־נַרְרִי השלישי
	2.01 – כניעת המערב לאשור – לוח אבן מכלח 33
	2.02 – הקרב על דמשק – מצבת סבע 36
	2.03 – הכנעת מלכי המערב – מצבת תל א־רמאח 38
47-45	פרק שלישי: שלמנאסר הרביעי
	3.01 – אל דמשק – מצבת פֶּזְרִצִ'יק 45
77-49	פרק רביעי: תגלת־פלאסר השלישי
	4.01 – פרשת אֶזְרִיָּאוּ – קטע אנאלים משנת 738 לפסה"נ 50
	4.02 – רשימה של מעלי מס משנת 738 לפסה"נ – קטע אנאלים 52
	4.03 – רשימה של מעלי מס – המצבה מאיראן 54
	4.04 – רשימה של מעלי מס בשנת 734 לפסה"נ – קטע מכתובת
	סיכום מס' 7 56
	4.05 – כתובת סיכום מס' 9 59
	4.06 – כתובת סיכום מס' 4 62
	4.07 – כתובת סיכום מס' 8 66

- 4.08 – כתובת סיכום מס' 13 68
 4.09 – כניעת דמשק בשנת 732 לפסה"נ – קטע אנאלים מס' 23 70
 4.10 – כיבושים בגליל – קטעי אנאלים מס' 18 ו-24 72
- 103-79 פרק חמישי: סרגון השני
 5.01 – נפילת שומרון ואשדוד – כתובת סיכום מח'ורסאבאד 80
 5.02 – נפילת שומרון – קטע מכתובת סיכום מכלח 84
 5.03 – נפילת שומרון ואשדוד – קטעי אנאלים מח'ורסאבאד 87
 5.04 – כתב זכויות של העיר אשור 90
 5.05 – כתובת הגליל מס' 1 91
 5.06 – המצבה מקפריסין 92
 5.07 – לוח אבן מכלח 93
 5.08 – המסע לאשדוד – קטע ממנסרת אנאלים מנינוה 94
 5.09 – אל גבול מצרים – קטע מנסרה מהעיר אשור 96
 5.10 – כתובת "עזקה" 97
- 125-105 פרק שישי: סנחריב
 6.01 – המסע למערב בשנת 701 לפסה"נ 105
 6.02 – תבליטי לכיש 114
 6.03 – המסע למערב – פסל הפר מס' 2 117
 6.04 – הבנייה בנינוה 118
 6.05 – רצח סנחריב 120
- 131-127 פרק שביעי: מרדך-בלאדן
 7.01 – שיקום המקדש אַאָנָה בַּאָרְךָ 128
- 147-133 פרק שמיני: אסרחדון
 8.01 – המסעות למערב – קטעים ממנסרה 'נינוה A' 133
 8.02 – המסע למצרים – המצבה מתל זנג'ירלי 138
 8.03 – המסע למצרים – כתובת נהר אל-פֶּלֶב 140
 8.04 – המסע למצרים – שברי לוח מנינוה 142
- 163-149 פרק תשיעי: אשורבנפל
 9.01 – קטעים ממסעות למצרים (לפי מהדורה A) 149

	9.02 – המסע המוקדם לצור (לפי מהדורה B) 155
	9.03 – המסע המאוחר לצור (לפי מהדורה A) 156
	9.04 – המסעות המוקדמים נגד השבטים הערבים (לפי מהדורה B) 157
	9.05 – המסעות המאוחרים נגד השבטים הערבים (לפי מהדורה A) 161
175-165	פרק עשירי: הכרוניקה האפונימית האשורית
	10.01 – הכרוניקה האפונימית 166
215-177	פרק אחד-עשר: כרוניקות בבליות
	11.01 – כרוניקה בבלית מימי נבונצר עד שִׁמְשֵׁשׁ-אֶכָן 177
	11.02 – עליית נבופלאסר – המרד נגד אשור 186
	11.03 – כרוניקה מימי נבופלאסר – נפילת נינוה 189
	11.04 – נבופלאסר – השנים האחרונות 196
	11.05 – כרוניקה מימי נבוכדראצר – עד ירושלים 198
	11.06 – כרוניקה מימי נבונאד – נפילת בבל 204
227-217	פרק שנים-עשר: רשימות מלכים אשוריות ובבליות
	12.01 – רשימת המלכים האשורית 218
	12.02 – רשימת המלכים הבבלית A 220
	12.03 – רשימת המלכים מאָרְךְ 223
	12.04 – רשימת המלכים הסינכרוניסטית 224
235-229	פרק שלושה-עשר: נבוכדנאצר השני
	13.01 – המסע ללבנון – הכתובת מוואדי בריסה 229
	13.02 – כתובת "מגדל בבל" 232
242-237	פרק ארבעה-עשר: כורש מלך פרס
	14.01 – כתובת הגליל 237
	נספחים:
246-245	כתובות מלכותיות מארץ-ישראל
247	מילון מונחים
250-249	לוחות כרונולוגיים
286-253	מפתחות